Atebetü'l-Hakâyık ve Abay Kunanbayev'in Edebî Mirasında "Bilgi"

Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Solak Sağlam

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0734-4941>

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
Denizli – TÜRKİYE

Arş. Gör. Ozan Gökdemir

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8857-0475>

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
Denizli – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 16.10.2019

Kabul: 05.12.2019

On-line Yayın: 31.12.2019

Anahtar Kelimeler

Atebetü'l Hakâyık

Abay Kunanbayev

Karahanlı Türkçesi

Bilgi

Edip Ahmed Yükneki

Araştırma Makalesi

DOI: [10.9761/JASSS39313](https://doi.org/10.9761/JASSS39313)

Öz

Edib Ahmed Yükneki'nin Atebetü'l-Hakâyık adlı eserinin konusunu, genel itibariyle din ve ahlâk kuralları oluşturmaktadır. Eserde dünyanın, tanrının, insanın tanınmasının bilim yoluyla olacağı belirtilmekte ve bilginin faydası ile bilgisizliğin zararı gibi birçok konuda öğütler verilmektedir. Ayrıca ilmin her şeyden üstün olduğu gerçeği de önemle vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'in "İlim Çin'de dahi olsa arayınız, bulunuz, öğreniniz." hadisine iktibas yapılan aşağıdaki beyit bunun en önemli göstergelerinden biridir.

Abay Kunanbayev, XIX. yüzyıl Kazak ve Türk dünyası edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biridir. Abay'ın edebî mirasında bilim ve bilgi çok önemli bir yer tutar. Abay'a göre adaletsizlik, medeniyetsizlik, kendini övme, birbirini çekememezlik, yalan, dedikodu ve tembellik gibi durumların temel kaynağı cehalettir. Bu nedenle Abay, bilginin, eğitimin ve bilimin önemini eserlerinde işlemiştir. Abay, akıl, gayret ve yüreği bir araya getirebilmenin esas marifet olduğunu ve bu üçünü de ancak bilimin bir araya getirebileceğini savunur.

Çalışmada Türk dili ve edebiyatında tartışılmaz bir etki yaratan Edib Ahmed Yükneki'nin Atebetü'l-Hakâyık'ında ve 19. yüzyıl Kazak ve Türk dünyası edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden olan Abay'ın Kara Sözleri'nde, Türklerin geleneğinde Orhun Abideleri'nden bu yana vurgu yapılan bilgi ve bilimin ele alınışı incelenmiştir. Farklı zaman ve sahalarda kaleme alınan eserler üzerinden Türk milletinin kültürel belleğinde yer alan akıl, bilgi ve bilim gibi kavramların önemi ortaya konulmuştur.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Solak-Sağlam, M. ve Gökdemir, O. (2019). Atebetü'l-Hakâyık ve Abay Kunanbayev'in Edebî Mirasında "Bilgi". *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 78, Winter, p. 203-210.

Knowledge in Literary Heritage of Atabetü'l Hakayik and Abay Kunanbayev

Asst. Prof. Dr. Mehtap Solak Sağlam

Pamukkale University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Modern Turkish Dialects and Literatures, Denizli – TURKEY

Res. Assist. Ozan Gökdemir

Pamukkale University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Modern Turkish Dialects and Literatures, Denizli – TURKEY

Article History

Submitted: 16.10.2019

Accepted: 05.12.2019

Published Online: 31.12.2019

Key Words

Atabetü'l Hakāyik

Abay Kunanbayev

Karahanlı Turkish

Knowledge

Edib Ahmed Yukhneki

Research ArticleDOI: [10.9761/JASSS39313](https://doi.org/10.9761/JASSS39313)**Abstract**

The theory of semiotics of reception has been developed from the aesthetics of reception, which takes the reader into the centre of the literary field. The readers, who were passive in the presence of text, have now become active subjects who make inferences, realise the secret messages and rewrite the text with their interpretation. Readers make multiple interpretations because of their cultural baggage and cooperative readings of texts which they read previously. In the current study, the semiotics of text and the literary translation are brought together under the same roof considering that translators, only if they are model readers, can elude the traps of the texts and have a feature of a competent translator. The literary translator, who is supposed to transfer the sense, tone, and message of the literary source text into his translation, primarily falls to analyses the structure and meaning universe of the source text and restructure them in the target language and culture. Concordantly, it is thought that a literary translator not only should be inspired but also have extensive knowledge of the target culture's attribute and context. There are likewise liabilities for institutions that provide academic translation education to train deliberate translators who can make reasonable translation decisions. In this context, literary translation classes and teaching methods can be designed and carried into effect in the light of semiotics of text and the initiative can be taken to train competent translators in the literary translation.

Giriş

“bilgi” kavramı üzerine birçok tanım yapılmış ve farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bunun üzerine Yuexiao (Yuexiao,1988), bilgiyi tek bir kavram olarak değil, karmaşık ilişkilerden oluşan kavramsal bir dizin olarak ele almakta yarar olduğunu belirtmiş ve bu konuda yapılan tanımların fazla oluşunun bilginin anlaşılması zor ve tartışmalı bir kavram olmasına bağlamaktadır. Ayrıca farklı disiplinlerin bilgiyi, kendi alanlarının özelliklerine göre de tanımlama ihtiyacı duymuşlardır. Çalışmamızda, çalışmamızın da konusu itibari ile bilgi, toplumla ilişkilendirilen sosyoloji alanıyla ele alınmaktadır.

Toplumbilimciler bilgiye bakış açılarında bilginin; değişmeye mahkûm ve göreceli bir olgu olduğunu ifade etmektedirler. Sosyologlar için bilgi sözcüğü, toplumlarda tanımlanmış olan bütün olası bilgi türlerini içermektedir. Bu görüşe göre, toplumsal bir grup tarafından kabul edilen her türlü düşünce ve gerçek, bilgi olarak kabul edilmektedir. (McCarthy, 2002: 38- 39).

Sosyoloji alanı içinde bilgi konusu üzerine ele alınan çalışmalar “bilginin toplumsal belirleyiciliği” vurgusunu öne çıkaran “bilgi sosyolojisi” alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilgi sosyolojisinin bilgiye bakışında iki farklı önerme vardır. Bunlardan ilki “bilgi toplumsal olarak belirlenir” önermesidir. Bu önermeye göre insan düşüncesi ve bilinci, gerçek yaşamdan ve toplumsal koşullardan kaynaklanmaktadır. “Bilgi toplumsal bir düzen oluşturur” şeklindeki ikinci önerme ise, bilgilerin toplumsal düzenin bir çıktısı olmadığını, aksine toplumsal bir düzenin yaratılmasında anahtar güç olduğunu öne sürmektedir (McCarthy, 2002: 34).

Bu bakış açısıyla bilginin toplumsal olan her şey ile ilgili olması kaçınılmaz bir gerçektir. Bu tanım ve açıklamalara dayanarak “bilgi”, bir devlet adına şüphesiz ki tarihte var olabilmenin en önemli anahtarlarından biridir ki Türk tarihi açısından karşımıza çıkan birçok şahsiyet ve edebî nitelikteki eserde bilginin önemi sıkça vurgulanmıştır. Taşlar üzerine yazılmış koca bir tarihi ifade eden, Türk adının ve Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin olan; Türk töresinin, Türk askeri dehasının, medeniyetinin, devlet adamlarının milletle hesaplaşması gibi birçok konuya değinen Türk dünyasının başyapıtı Orhun Kitabeleri’nde “bilgi”, “bilgi verm” ve “bilgiyi aktarma” kavramları önemli bir amaç olmuştur. Yine, XI. yüzyılda Yusuf Has Hacib tarafından yazılan, anlamlarından biri günümüz Türkçesiyle “mutluluk veren bilgi” olan “Kutadgu Bilig” eseri de neredeyse tamamen “bilgi” odaklıdır. Bu ve bunun gibi birçok eser ve şahsiyet bilginin ne kadar önemli olduğunu ifade etmeye çalışmışlardır. Buradan hareketle Atebetül Hakayık ve Abay Kunanbayev’in “bilgi” ye verdikleri öneme örneklerle değinmeye çalıştık.

Atebetü'l Hakayık' da “bilgi”

“Edib Ahmed, XI. yüzyıl sonlarıyla XII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, Arapça ve Farsçayı öğrenmiş olduğu tahmin edilen, esere sonradan eklendiği düşünülen bölümde gözlerinin görmediği belirtilen Karahanlı dönemi Türk şairidir. Yüknek'te doğduğu için Edib Ahmed Yükneki olarak anılmıştır. Atebetü'l-Hakâyık, yazılı Türk edebiyatının ilk döneminden günümüze dek ulaşabilmiş az sayıdaki eserden biridir. Bu yönüyle Divan-ı Lügat-it- Türk ve Kutadgu Bilig gibi edebiyatımızın en önemli eserleri arasında yer alır. Eser, Hakaniye lehçesi de denilen Karahanlı dönemi Türkçesinin elimizde bulunan nadir örneklerinden biri olması ve Orta Asya Türk kültüründen izler taşıması dolayısıyla da edebiyatımız içinde ayrı bir yere sahiptir. Eser, yazar tarafından, Büyük Emir Dad Sipehsalar Bey'e armağan edilmiştir” (Çakan, 2017).

İslam'a ait değerleri ortaya koyması açısından Atebetü'l-Hakâyık, İslamî Dönem Türk edebiyatının ilk ve önemli eserlerindendir. Didaktik, tasavvufi bir eser kabul edilen Atebetü'l-Hakâyık, başta Türk dili tarihi olmak üzere tarih ve edebiyat tarihî araştırmalarına kaynak olması bakımından önemli bir eserdir. Atebetü'l-Hakâyık 14 bölümden oluşmaktadır. Tevhitle başlar, naat ve dört halifenin övgüsüyle devam eder. Bu manzumelerden sonra kendisine ithaf edilen Emir-i Âzam Muhammed Dâd

İspehsalar Beg'e övgü ve eserin yazılış nedeninin anlatıldığı kısım yer almaktadır. Eserin tamamı 484 dizeden meydana gelmiştir. Övgüden sonraki asıl metin, 9 bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları ilim öğrenmek ve faydaları, dilin korunması, cehaletin zararları, dünyanın faniliği ve vefasızlığı, cömertlik, kanaat ve alçakgönüllülüğün methi, cimrilik ve hırsın kötülüğü, kerem ve diğer iyilikler, zamanenin bozukluğu başlıklarından oluşmaktadır (Banarlı, 1998).

Edip Ahmet Yükneki, bilginin ne kadar zaruri bir ihtiyaç olduğunu eserinde bir bölüm ayırarak belirtmiştir. Eserde dünyanın, tanrının, insanın tanınmasının sadece bilim yoluyla olacağı ve bilginin faydası ile bilgisizliğin zararı gibi birçok konuda öğütler verilmektedir.

Edip Ahmet Yükneki, mutluluğa giden yolun şartlarından birinin bilgi olduğunu ve bilgili kişilerle irtibat kurulması gerektiğini şu dörtlükte ifade etmiştir:

1. "Biligin urur men sözümke ula
Biliginke ya dost özünü ula
Biligin birle bulunur sa'adet yolu
Biligin bil sa'adet yolını bula" (84)

"Benim sözlerimin kaynağı bilgidir. Ey dost sen de kendini bilgili kişilere bağla. Saadet yolu, mutluluğa giden yol, bilgi ile bulunur. Mutluluk yoluna ulaşabilmek için sen de bilgi edin."

Yükneki, eserinde bilgili kişinin bilgisiz kişiden elbette üstün olduğunu vurgulamıştır. Eğer ortada bir eşitsizlik var ise bu ancak bilgi ile olacaktır. Bunu da şu dörtlülle vurgulamıştır:

2. "bahalığ dinar ol biligin kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi
Biligin biligsiz kaçan teñ bolur
Biligin tişi er cahil er tişi" (88)

"Bilgili insan değerli bir para gibidir. Bilgisiz ve cahil insan ise değersizdir. Bilgili ile bilgisiz hiç denk olur mu? Birçok bilgili kadın, bilgisiz erkekten üstün; birçok bilgili erkek ise bilgisiz kadından üstündür.

Bilgi, Yükneki için yaşamın zarurî ihtiyaçlarından görülmektedir:

3. "Sünekke yilig teg erenke biligin
Eren körki 'aql ol süneknin yilig
Biligsiz yiligsiz sünek teg hali
Yiligsiz sünekke sunulmaz elig" (92)

"Kemik için ilik ne kadar gerekli ise, insan için de bilgi o kadar gereklidir. İnsanın görünüşü akıldan, kemiğinki de ilikten gelir. Bilgisiz insan iliksiz kemik gibidir. İliksiz kemiğe kimse el sürmez."

Yükneki bilgi hakkında, bilginin adının ölümsüz olacağını ve bilgisizlerin bu hayatta hep silik kalacağını şu dörtlülle ifade etmiştir:

4. "Biligin bildi boldı eren belgölük
Biligsiz tirigle yitük körgölük
Biligin er öldi atı ölmedi
Biligsiz tirig erken atı ölük" (96)

" Bilgili olan kişi kendini her zaman belli eder. Bilgili canlı olsa bile yitik görülür. Bilgili ölse bile adı ölmez. Bilgisiz yaşarken bile adı ölür."

Yükneki, bilginin ne kadar önemli olduğunu, her nerde olursa olsun ulaşılması gerektiğini şu satırlarla devam ettirmiştir:

5. "Biligin birine biligsiz minin
Teñgli teñedi bilignin tenin
Bağa körgil emdi uğa sınayu
Ne neñ bar biligin teg asıglıg öñin" (100)

“Bilgi sahibi biri, bin bilgisize denktir. Bilginin değerini onu arayanlar ölçtü. Şimdi deneyerek bilgi kadar yararlı başka bir şey bulabiliyor musun?”

6. “Bilig birle ‘alim yoķar yoķladı
Bilgisizlik erni çökerdi koķı
Bilig yind usanma bil ol ھاķ reşul
Bilig çinde erse siz arkañ tidi” (104)

“Bilgililer âlim sıfatına bilgi ile yükseldiler. Bilgisizlik ile de çok insan aşağılara düştü. Bilgiye ulaşmaktan usanma. Allah’ın resulü “Bilgi Çin’de olsa da siz arayın” diye buyurdu.

7. “Biliglig biligni eđerden bolur
Bilig tatgın ay dost biliglig bilür
Bilig bildürür bil bilig ھاđrini
Biligni biligsiz otun ne kılur” (108)

“Bilgili bilgiyi arar, çünkü bilgili olur. Ey dost, bilginin tadına ancak bilgililer ulaşır. Bilginin kıymeti de ancak bilgi ile bilinir. Bilgiyi odun gibi bilgisiz ne yapsın?

8. “Biligsizke ھاķ söz tatıgsız erür
Añar peñd naşıھاđ asıgsız erür
Ne türlüğ arıgsız arır yumaķın
cahil yup arımsız arıgsız erür” (112)

“Bilgisize doğru söz tatsız gelir. Ona öğüt ile nasihat fayda getirmez. Nice kirli şeyler yıkamakla temizlenir de cahillik yıkamakla temizlenemeyecek kadar kötü bir kirdir.”

9. “Biliglig kişi kör bilür iş öđin
Bilip iter işni ökünmez kiđin
Kamuğ türlüğ işte biligsiz oñı
Ökünç ol anar yoķ oñ anda adın” (116)

“Bilgili kişi her işini vakitlice bilerek yapar, sonunda da pişman olmaz. Her ne iş olursa olsun bilgisizin kısmetinde pişmanlık yatar. Çünkü bilgisizin bundan başka ederi yoktur.”

10. “Biliglig kereklig sözüğ söyleyür
Kereksiz sözini kömüp kızleyür
Biligsiz ne aysa ayur uķmadın
Anın öz tili öz başını yiyür” (120)

“Bilgili kişi sadece gerekli olanı söyler. Gereksiz sözü içine gömüp gizler. Bilgisiz ne söylese düşünmeden söyler ve kendi dilini, kendi başını derde sokar.

11. “Bilig birle bilnür törütgen iđi
Bilgisizlik içre ھاñı ھاđr yidi
Bilig bilmegendin bir anca buđun
Öz elgin büt itip iđim bu tidi” (124)

“Yaradan Mevla ancak bilgi ile bilinir. Bilgisizlikten hiç hayır gören var mıdır? Bilgisizlikten kendi eliyle put yapıp tapan o kadar çok insan var ki!”

12. “Biliglig sözi peñd naşıھاđ eğer
Biligligni öđdi ‘açem hem ‘arab
Tavarsızka bilgi tükenmez tavar
Neşesızka bilgi yirilmez neşeb” (128)

“Bilginin sözü öğüt, nasihat ve edeptir. Hem Acem hem de Arap, tüm milletler bilgiyi övdü. Bilgi malı olmayana tükenmez bir servettir. Bilgi soysuz için bile ayıplanamaz bir soydur.”

Abay Kunanbayev’ in Edebî Mirasında “bilgi”

Abay Kunanbayev, 1845 yılında Kazakistan’ın Semey şehrinde doğmuştur. İki yüze yakın şiiri,

üç destanı, kırk beş düzyazısı ve çevirilerinin olmasıyla birlikte Kazak yazılı edebiyatının kurucusu sayılmaktadır.

XIX. yüzyılda yaşayan Kunanbayev, Kazak Türklerinin büyük şairi, filozofu, eğitimcisi, bestekârı ve Kazak yazılı edebiyatının temelini atan büyük bir şahsiyettir (Koç, 2007: 285).

Abay hakkında Şakerim Kudayberdiulı şu ifadeleri kullanmıştır: "Atalarımızla aynı anadan doğan İbrahim Beyefendi, Kazak içinde Abay diye bilindi. O şahsiyet hem İslami bilimler hem Rus bilimlerini çok iyi öğrendi, hem de Allah'ın verdiği "aklı" ile bu Kazaklardan ayrıcalıklı dahi bir kişi idi." (Kibar, 2014: 10).

Şüphesiz ki Kunanbayev, Kazak halkı ve Türk dünyası adına önemli eserler verirken geleceğimizi şekillendirecek hususlara da değinmektedir. Öyle ki Cengiz Aytmatov Kunanbayev'den "Avrasya ölçeğindeki yüce şahsiyet. Abay sayesinde hayatımızı ölçüyoruz, tarihimizi teraziliyoruz." diye bahsetmiştir.

Bu bilgiler altında Abay'ın "bilgi"ye ve "bilim"e verdiği önemi anlatırken izlediği yola dikkat etmek gerekmektedir. Türklerin takip edilebildiği ilk noktaya kadar gittiğimizde dahi birçok unsurun yanında "bilgi" her zaman büyük bir önemle var olmuş ve gelecek nesillere aktarılması konusunda büyük çabalar harcanmıştır. Abay'ın tüm eserleriyle yapılacak bir çalışmada bunun önemine sıklıkla rastlanılması muhtemeldir. Ancak eserlerinin tamamına ulaşmak, üzerinde daha fazla zaman ve dikkat harcamak gerektiğinden Abay'ın Kara Sözlere'yle sınırlı kalınmıştır.

Kunanbayev gelecek nesillere birçok miras bırakmıştır. Bu miraslardan biri de toplumu için çaba sarf eden bir nesli yetiştirmesini bilen, mutluluk ve dayanışma içerisinde halkını kalkındırabilen nesillere nasihatlerinden oluşan "Kara Sözlere" idir. Kara sözler kırk beş sözden oluşmaktadır. Bu sözler içerisinde bilgi ve bilime verdiği önem şu sözlerle açıkça ortaya konulmaktadır:

1. Gılım bağı? Joq, gılım bağarğa da gılım sözün söyleser adam joq. Bilgeniñdi kimge üyretersiñ, bilmegeniñdi kimnen surersıñ? (Kara Sözlere, Birinşi Söz)

"Bilim bakımı? Yok, bilimle uğraşmaya da, bilim sözünü söyleşmeye de ilgi duyan adam yok. Bildiğini kime öğretirsin, bilmediğini kimden sorarsın?"

2. Hämma ğalmğa belgili danışpandar äldeqaşan bayqağan: ärbir jalqay kişi qorqaq, qayratsız tartadı, erbib qayratsız qorqaq, maqtanğış keledi; ärbir maqtanşaq qorqaq, aqılsız, nadan keledi: erbir aqılsız nadan. Arsız keledi; ärbir arsız jalqaydan suramsaq, özi toyımsız, tıyımsız, önersiz, yeşkimge dostı ğı joq jandar şıǵadı. (Kara Sözlere, Üşinşi Söz)

"Bütün dünyaca bilinen dâhiler, epey önce incelemişler: Her bir tembel kişi, zavallı, gayretsiz benzer; her bir gayretsiz kişi, çekingen, övücüye döner. Her bir övücü, yüreksiz, akılsız, cahil olur; her bir akılsız ise hem cahil, hem arsızdır. Herhangi bir arsız tembel insanı ayırt edebilmek istersek eğer; kendi doyumsuz, kuralsız, hünersiz olur; hiç kimseye dostluğu yoktur. "

3. Munıñ bäre tört ayaqtı maldı köbeyteminnen başka oynıñ joqtıǵınan; özge yeğın, sayda, öner, ğılım sekildi nârselerge salınsa, bulay bolmas edi. (Kara Sözlere, Üşinşi Söz)

"Bütün bunlar, dört ayaklı malı çoğaltmaktan başka düşüncesinin yokluğundan; böyle olmaz idi; tarım, ticaret, sanat, bilim işleriyle de uğraşılsa bir yandan."

4. Sol öristetip, örisimizdi uzartıp, kumarlanıp jığ-ğan qazınamızdı köbeytsek kerek, bul jannıñ tamağı edi. Tännen jan artıq edi, tändi jañǵa bas urǵızsa kere kedi. Joq, biz olay qılmadıq... (Kara Sözlere, Jetinşi Söz)

Bilgi seviyemizi geliştirip, yükseltmek; merakla biriktirdiğimiz hazinemizi çoğaltmak; bu canın gıdası demekti. Can, tenden üstün idi; teni, cana yöneltmek gerekirdi. Yok, biz böyle yapmadık...

5. Aqlıdı kişi men aqlsız kisiniñ, menin bilwımşe, bir belgili parqın kördim. (Kara Sözlere, On Besinşi Söz)

"Akıllı kişi ile akılsız kişinin belirli bir farkını gördüm."

Äyel pende adam bolıp jaratılğan soñi dünyede eşbir nârseni qızıq körmey jüre almaydı, sol qızıqtı nârsesin izdegen kâzi ömiriniñ eñ qızıqtı yaqtı bolıp oyında qaladı. (Kara Sözlər, On Besinşi Söz)

“Evvela; kişi, insan olarak yaratıldığından; duramaz, dünyada hiçbir şeye merak salmadan; o ilginç şeyi araştırdığı devri; kalır aklında, ömrünün en ilginç dönemi.”

Sonda esti adam, orındı iske qızıgıp, kumarlanıp, izdeydi eken-dağı, küinde aytsa qulaq, oylasa köñil süysingendey boladı eken. Oğan bul ötken ömirdiñ ökinişi de joq boladı eken. (Kara Sözlər, On Besinşi Söz)

“O zaman bile; akıllı adam, doğru işe meraklanır; heveslenip ararmış. Her gün söylese, kulak; düşünse, gönül hayran kalırmış. O, geçip giden bu ömürden, kaygı da duymazmış.”

Eser kişi ornın tannay, ne bolsa sol, bir bayansız, bağasız nârsege qızıgıp, qumar bolıp, ömiriniñ qızıqtı, qımbattı şağın itqorlıqpen ötkizipaladı ekendağı, küinde ökingeni payda bolmaydı eken. Jastıqta bul qızıqtan soñ jâne bir qızıq tawıl alatın kisimsip, jastığı tozbastay, buvını bosamastay körip jürüp birer qızıqtı quvğanda-aq moynı qatıp, buvını qurıp, ekinşi talapqa qayrat qıluvğa jaramay qaladı eken. (Kara Sözlər, On Besinşi Söz)

“Ahmak kişi, yerini bile bulamaz; pişmanlığı, gününde ortaya çıkmazmış. Ne olursa o; belirsiz, değersiz bir şeye ilgi duyar, kapılırmış. Gençliğinde, bu merakıyla, yeni bir heves bulmuş olan burnu havalı; gençliği eskimezmiş, mecali tükenmezmiş gibi; bir hevesin peşine takılırmış, it gibi; beli bükülüp, halsiz kalınca; sonraki hevese atılacak gayreti kendinde bulamayınca, kala kalırmış faydasızca.”

6. Egerde esti kisilerdiñ qatarında bolğın kelse, küinde bir mârtebe, bolmasa jumasında bir, eñ bolmasa, ayında bir, öziñnen öziñ esep al! Sol aldıñğı esep algannan bergi ömiriñdi qalay ötkizdiñ eken, ne bilimge, ne axiretke, ne dünyeye jaramdı, küinde öziñ ökinbestey qılıqpen ötkizippisiñ? (Kara Sözlər, On Besinşi Söz)

“Eğer akıllı kişiler arasında bulunasın gelse; günde bir kere, olmazsa haftada bir, hiç olmazsa ayda bir kere; kendi kendine hesap kessene! Önceki hesap alışından beri, ömrünü nasıl geçirmişsin ki? Ya bilgiye, ya ahrete ya da dünyaya yararlı mı(?); sarf etmişsin, yaşlılık gününde kendini pişman etmeyecek tavırla mı?”

7. Adam ata-anadan tüğanda esti bolmaydı: estip, körip, üstap, tatıp eskerse, dünyedegi jaqsı, jamandı tanidıdağı, sondaydan bilgini, körgeñi köp bolğan adam bilimdi boladı. (Kara Sözlər, On Toğızınşı Söz)

“İnsan, doğduğunda bilgisiz olur. İşitir, görür, tutar, tadar, dikkat ederse; dünyadaki iyiyi, kötüyü tanır. Böylesi gördüğü, öğrendiği çok olan insan, bilgili olur.”

8. Bilim-ğılım üyrenbekke talap qıluwşılarga äyel bilmek kerek. Talaptıñ öziñiñ biraz şartları bar. Olardı bilmek kerek. Olardı bilmey, izdegenmen tabılmas. (Kara Sözlər, Otız Ekinşi Söz)

Äyel bilim-ğılım tabılsa, dünyeniñ bir qızıqtı nârsesine de kerek bolar edi dep izdemeske kerek. Andıñ üşin bilim-ğılımıñ özine ğana qumar, ıntıq bolıp, bir ğana bilmektiktiñ özin dâwlet bilsen hām ār bilmegeniñdi bilgen waqıtta köñilde bir raxat xuzur hasil boladı. Sol raxatbilgeniñdi berik ustap, bilmegeniñdi tağı da sonday bilsem eken dep ümittengen qumar, maxabbat payda boladı. Sonda ärbir estigeniñdi, körgeñiñdi köñiliñ jaqsı uğıp, anıq öz süwretimen işke jayğastırıp aladı. (Kara Sözlər, Otız Ekinşi Söz)

“Eğitim-bilim öğrenmeyi talep edenler, öncelikle şunu bilmeliler. Talebin kendisinin pek çok şartı var, bunları bilmeli arzulayanlar. Bunları bilmeden, aramakla bulunmaz talep edilen.”

“Evvela; “eğiti-bilim olsun da dünyada; ilginç bir şeye lazım olur ya;” düşüncesiyle, aramamak gerekir ha! Sadece eğitim-bilimin kendisine düşkün, arzulu olur isen; sadece bilgiliğin kendisini zenginlik bilersen; her bilmediğini öğrendiğin vakit; gönlünde bir saadet, huzur hâsıl olur, bu yüzden. Saadet bildiğini sağlam tutmaya; bilmediklerini yine aynı şekilde öğrenmeye; ümitlenme düşkünlüğü

ortaya çıkar, aşk ile. Her bir işittiğini, gördüğünü gönül doğru anlar o zaman; açık öz suretiyle içine yerleştirir, her an."

Sonuç

"Bilgi" şüphesiz ki insanlığın doğuşundan bugünlere gelişinde ve gelişiminde en önemli anahtarlarından biri olmuştur. Bilginin önemi, neden gerekli olduğu, neler kazandırdığı; bilgisizliğin sonuçlarının ne olabileceği, neden kaçınılması gereken olgulardan biri olduğu gibi konular hakkında tarih sahnesinde karşımıza çıkan çoğu yapıtımızda bilgiler ve nasihatler verilmektedir. Bunun yanında bilim adamları, ressamalar, savaşçılar, politikacılar, gezginler gibi hayatlarını devletine ve milletine adanmış kişiler, elbette bilginin ve ilmin önemini vurguladıkları sözlerini de gelecek kuşaklara miras bırakmayı görev üstlenmişlerdir. Farklı kuşaklarda ve coğrafyada aynı ortak fikirde buluşabilen Edip Ahmet Yükneki ve Abay Kunanbayev, bilginin zaruri ve kaybedilememesi gereken bir olgu olduklarını kadim eserlerinde işleyerek gelecek kuşaklara aktarma görevini diğer âlimler gibi yerine getirmişlerdir.

Edip Ahmet Yükneki'nin Atebetü'l-Hakâyık'ında ve Abay Kunanbayev'in Kara Sözleri'nde yer alan bilgi üzerine yazılmış sözleri üzerinden yola çıkarak sözü edilen kavramın Türk kültüründe ve idaresinde temel konulardan biri olduğu, Orhun Kitabeleri'nden bugüne birçok yapıtta karşılaştığımız bilgi ve bilimin öneminin gelecek kuşaklara aktarma noktasında nasihat özelliği taşıdığı ve gelişmiş bir nesle sahip olmanın gereklilikleri bu iki şahsiyette de ön plana çıkmıştır.

Atebetü'l-Hakâyık, ahlaklı bir insan olmanın yollarını, ahlaklı olmanın ilkelerini, dünyayı, tanrıyı ve insanı bilmenin sadece bilim ile olacağını açıklarken bilginin önemini içinde barındıran bir eser olarak karşımıza çıkarken; Abay Kunanbayev'in bilinen tarih boyunca devletin idaresinden sorumlu devlet adamlarına nasihatleri içeren siyasetnamelerin devamı niteliğinde olan Kara Sözleri'nde de halkına ahlaklı olmanın yollarından birinin de bilgi ve bilimle olabileceği hakkında nasihatler yer almaktadır. Bunun yanında iyi ve adaletli bir biçimde devletin idare edilebilmesi, mutluluğun bilgi ile doğru orantılı olduğu, kadın erkek fark etmeksizin bilgili olanın üstün olduğu, mal mülk çoğaltmanın yerine bilginin çoğaltılması gerektiği gibi birçok konuda nasihat veren bu iki şahsiyet "Bilgi Çin'de olsa da siz arayın" sözünün birer elçisi olmaktan geri durmamışlardır.

*Atebetü'l-Hakâyık eserinden verilen örneklerdeki mısra numaraları, Reşit rahmeti Arat'ın 2006 yılında Türk Dil Kurumu tarafından basılan "Atebetü'l-Hakâyık" adlı eserine göre yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Kibar, Z. (2014). *Abay Kunanbayev – Nasihatler - (Kara Sözler)*. Ankara: SFN Grafik Tasarım Baskı.
- Koç, K. (2007). *Kazak Edebiyatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- McCarthy, E. D. (2002). *Bilgi Kültürü: Yeni Bilgi Sosyolojisi* (Çev: A. F. Yılmaz). İstanbul: Chiviyazıları.
- Banarlı, N.S. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1. İstanbul: MEB Basımevi.
- Yükneki, E. A. (2017). *Atebetü'l Hakâyık* (Çev: A. Çakan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arat, R. R. (1992). *Atebetü'l-Hakâyık* (Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki). Ankara: TDK.
- Arat, R. R. (2006). *Atebetü'l-Hakâyık* (Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki). Ankara: TDK.
- Yuexiao, Z. (1988). "Definitions and Sciences of Information", *Information Processing and Management*, 24/4, 479-491.
- Ayan, E. (2014). "Çağdaş Kazak Edebiyatının Kurucusu Abay Kunanbayev'in Kara Sözlerinde Eğitim", *Türk Dünyası Bilgiler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması 26-28 Mayıs 2014, Eskişehir, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı: 371-378*.